

Les 08 – Antwoorden

Opdracht 2: Vertaal en geef de uitspraak

Negen uur	תשע שעות	tesja sjá'ot
Half elf	עשר וחצי	èsèr wachetsi
Twintig voor elf	עשרים עד אחת עשרה	èsrim ad achat èsreh
Twaalf seconden	שתם עשרה שניות	sj ^{em} èsreh sj ^{eniyot}
8 minuten	שמונה דקות	sjmonèh daqot
2 klokken	שני שעונים	sj ^{ne} sj ^{onim}

Opdracht 3: Geef de uitspraak en vertaal

שלוש וחצי	sjálosj wachetsi	Half vier
	('drie en een half')	
שעה אחת	sjá'áh achat	Een uur
	('uur een')	
רבע עד שתיים	rèva ad sj ^{etayim}	Kwart voor 2
שבע שעות	sjèva sjá'ot	Zeven uur
חמש וחצי	chámesj wachetsi	Half zes
	('vijf en een half')	
עשר אחרי שש	èsèr ach ^{are} sj ^{esj}	Tien over zes

Les 09 – Judaïca 2 – Klassiek en modern Hebreeuws

Klassiek Hebreeuws of Bijbels Hebreeuws is algemeen de taal van het Jodendom, met name gebruikt in de synagogen. Modern Hebreeuws, ook bekend als Ivriet, de Hebreeuwse naam van de taal, is de officiële landstaal van de moderne Staat Israël.

Hebreeuws behoort tot de Semitische tak van de Afro-Aziatische talen. Die groep talen zou ergens in noord-oost Afrika zijn ontstaan, duizenden jaren geleden. Een tak van die familie, het Semitisch, kwam uiteindelijk in het Midden-Oosten terecht en is veranderd in een aantal verbonden talen. Hierdoor is het Hebreeuws verwant aan andere Semitische talen zoals het Arabisch, Aramees en Akkadisch en in mindere mate ook aan andere Afro-Aziatische talen als het Berbers en het Somalisch.

Het eerste geschreven bewijs van het Hebreeuws is de Gezer landbouwkalender, uit de tiende eeuw BCE, dat is rond de tijd van de koningen David en Salomo.

De landbouwkalender van Gezer, geschreven in oud Hebreeuws of Fenicisch schrift.

Tijdens de Babylonische ballingschap werd een groot deel van het Joodse volk weggevoerd naar de gewesten van het Babylonische Rijk. Daar was

Aramees de voertaal, een verwante Semitische taal, en die werd overgenomen door de Joodse ballingen. Veel oude rabbijnse commentaren en andere religieuze geschriften werden in het Aramees geschreven. Ook enkele delen van de Bijbel, Daniël 2:4-7:28 en een brief in Ezra 4, zijn in het Aramees geschreven.

Zo werd het Hebreeuws ongeveer 2300 jaar niet als gesproken taal gebruikt. Maar de Joden spanden zich wel in om het Hebreeuws te kunnen lezen en schrijven. De taal bleef bewaard als literaire taal, om de Bijbel (de Tenach, het Oude Testament) en de rabbijnse boeken te kunnen lezen. Het werd zo Lesjon HaKodesj, 'de heilige taal'. Het was een 'dode taal', die zich niet verder ontwikkelde.

Daarom is er niet veel verschil tussen het Bijbelse Hebreeuws en het moderne Hebreeuws. (Tussen het Nieuwtestamentische Grieks en het moderne Grieks is veel meer verschil). Die verschillen tussen modern en klassiek Hebreeuws zijn enigszins apart. Met name de zinsconstructie wijkt op veel punten af.

Een kenmerk van veel Semitische talen, waaronder het Hebreeuws, is dat bijna alle woorden kunnen worden herleid tot drie medeklinkers, de radicalen, die de wortel (radix) van het woord vormen. Sommige radicaal-stammen zijn 'afgesleten' of 'uitgehoud', zodat er soms nog maar twee radicalen zichtbaar zijn. Er zijn ook stammen die uit meer dan drie radicalen bestaan, soms onder invloed van andere talen. En dan zijn er nog de leenwoorden, waarvoor de taalkundige wetten van het Hebreeuws uiteraard niet gelden.

Jiddisch en Ladino

In Midden en Oost Europa spraken de Joden onder elkaar vaak Jiddisch, en in zuidelijk Europa Ladino. Hoewel het Jiddisch veel Hebreeuwse en Aramese woorden bevat, behoort die taal tot de Germaanse tak van de Indo-Europese talen - dezelfde

taalgroep waartoe ook het Nederlands, het Duits en het Engels behoren. Het Ladino is gebaseerd op Spaans en Hebreeuws, met leenwoorden uit het Arabisch en andere talen. Beide talen werden met het Hebreeuwse kwadraatschrift geschreven.

Eliezer Ben Yehoeda: de vader van het moderne Hebreeuws

Eliëzer Ben-Yehoeda (Hebreeuws: אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יְהוּדָה) werd op 7 januari 1858 geboren als *Eliëzer Yitzhak Perelman* in Luzki, Litouwen, toen een stukje van het Russische keizerrijk, thans Wit-Rusland, en overleed in Jeruzalem op 16 december 1922.

Hij werd opgevoed in het orthodox-joodse gezin van Yehoeda Leib en Feyga Perelman. Hij leerde Hebreeuws vanwege zijn joods-religieuze opvoeding. Vanaf zijn derde jaar kreeg hij les in het *cheider*, waar hij Hebreeuws en de Bijbel bestudeerde, zoals gebruikelijk bij de Oost-Europese Joden. Zijn vader stierf toen Eliëzer vijf jaar oud was en zijn oom nam de verantwoording op zich voor Eliëzer's onderwijs. Zijn ouders hoopten dat hij rabbijn zou worden, en stuurden hem op zijn dertiende jaar naar een yeshiva (Joodse middelbare school) in Polotsk. Daar had Eliëzer zijn eerste ontmoeting met seculiere ideeën. Hij was onder de indruk en begon veel seculiere boeken te lezen, waaronder een Hebreeuwse vertaling van Robinson Crusoe. Hij was er verrukt over, een Hebreeuws boek te lezen dat geen heilige tekst was. Toen zijn oom dit ontdekte moest Eliëzer naar een ander yeshiva, waar hij Samuel Naftali Herz Jonas ontmoette. Jonas' dochter Devra leerde Eliëzer Russisch spreken. Hierdoor was hij in staat om naar een Russische middelbare school te gaan. Hij studeerde af in 1877, als toegewijd zionist. Hij leerde ook Duits en Frans.

Door het lezen van de Hebreeuwse krant HaShachar maakte hij kennis met het zionisme. Hij concludeerde dat de herleving van de Hebreeuwse taal in het Land van Israël alle Joden over de hele wereld zou kunnen verenigen.

Later schreef Ben Yehoeda in zijn woordenboek *"In die dagen was het alsof de hemel zich plotseling had geopend, en een helder licht flitste voor mijn ogen, en een machtige innerlijke stem klonk in mijn oren: de herleving van Israël op zijn voorouderlijke grond"*. Hij voelde dat dit de ontwikkeling van het land zou dienen als een centraal punt voor alle Joden, ook die Joden die in de diaspora wonen; het Hebreeuws zou alles bij elkaar brengen.

Na zijn afstuderen ging hij in 1878 naar Parijs, waar hij vier jaar studeerde aan de Sorbonne Universiteit: geneeskunde, geschiedenis en politiek van het Midden-Oosten, maar de meeste invloed had het Hebreeuws, in het bijzonder de geavanceerde Hebreeuwse lessen in het Hebreeuws. Dit gebruik van Hebreeuws in gesproken vorm overtuigde hem er ten volle van, dat de herleving van het Hebreeuws als de taal van een natie praktisch was. Hij kreeg in datzelfde jaar tuberculose en herstelde in het Rothschild ziekenhuis in Parijs. In 1881 vertrok hij met Devra Jonas via Wenen naar Palestina, toen nog deel van het Ottomaanse (Turkse) Rijk, en vestigde zich in Jeruzalem.

Hebreeuwse opvoeding

Ze trouwden in Kaïro. Hij vertelde haar dat als ze eenmaal in *Eretz Israel* waren, hij geen Russisch meer met haar wilde spreken, maar enkel Hebreeuws. Hij was vastbesloten het eerste 'Hebreeuwse' huis in *Eretz Israel* te beginnen. Eliëzer's zoon Ittamar Ben-Avi (of Ben-Zion) werd geboren in 1882, en Eliezer wilde dat zijn zoon niets anders dan het Hebreeuws te horen zou krijgen. Devra, die maar weinig Hebreeuws begreep en sprak, kon dus niet veel tegen haar kind zeggen. Er wordt gezegd dat Eliëzer ooit zijn vrouw een reprimande gaf toen zij een Russisch slaapliedje voor het kind zong. In feite sprak Ittamar zelf heel weinig tot hij vier jaar was. Waarschijnlijk was hij na vele eeuwen de allereerste die Hebreeuws als moedertaal sprak.

Eliëzer en Devra kregen nog vier kinderen. Hij vond het zo belangrijk dat zijn kinderen vanaf de geboorte niets anders dan Hebreeuws zouden horen, dat hij alle verloskundigen snel Hebreeuwse lessen gaf voordat ze mochten helpen bij de geboorte.

Eliëzer was tweemaal getrouwd, met twee zussen. Zijn eerste vrouw, Devra overleed in 1891 aan tuberculose en liet hem achter met vijf kleine

kinderen, waarvan er drie binnen een periode van tien dagen overleden aan difterie. Volgens haar laatste wens trouwde Eliëzer met haar jongere zus, Paula Beila, die de Hebreeuwse naam 'Chemda' aannam.

Tegenstand

Ben Yehoeda zag het belang in van onderwijs in het Hebreeuws op scholen en stimuleerde dit daarom sterk. Hij begon les te geven bij de *Alliance Israelite University* in Jeruzalem en de andere docenten besloten ook om in het Hebreeuws te gaan doceren. In 1890 was hij een van de stichters van het Comité voor de Hebreeuwse Taal (Wa'ad ha-Lashon), die later uitgroeide tot de Academie van de Hebreeuwse Taal.

Niet iedereen was echter ingenomen met Ben Yehoeda's inspanningen om het Hebreeuws te doen herleven. Sprekers van het Jiddisch waren fel tegen het gebruik van het Hebreeuws in de omgangstaal.

Hebreeuws was in die tijd een taal van gebed en studie, de *Lashon Kodesh*, of Heilige Taal. Voor de dagelijkse communicatie gebruikte men het Jiddisch. Men achtte de Hebreeuwse taal te heilig om te gebruiken in de dagelijkse conversatie. De leidende charedische (ultraorthodoxe) rabbijnen excommuniceerden de zionisten die deze scholen openden en verboden hun aanhangers om kinderen naar die scholen te sturen. Ook religieus-zionistische scholen werden tot verboden gebied verklaard. De rabbijnen, waaronder de Jeruzalemse opperrabbin Yosef Chaim Sonnenfeld, wilden het klassieke Hebreeuws bewaren als heilige taal, en voor het dagelijks leven Jiddisch blijven gebruiken.

Om zijn tegenstanders de mond te snoeren paste hij zijn uiterlijk aan, zoals de lange lokken in zijn haar, en hij overtuigde zijn vrouw om een religieuze pruik te dragen. Zijn list was van korte duur, en de Jiddische tegenstanders werden niet overtuigd.

Ben Yehoeda heeft enkele kranten over de Hebreeuwse taal uitgegeven, waarvan er één na een jaar moest stoppen wegens de oppositie van de ultraorthodoxe gemeenschap van Jeruzalem.

Volgens een verhaal uit die dagen liep Ben Yehoeda door Jeruzalem, roepend *Ibri, daber ivriet*; Hebreeërs,

spreek Hebreeuws. Volgens een ander verhaal schoof hij briefjes met de woorden 'Spreek Hebreeuws' in de jaszakken van onschuldige voorbijgangers.

In 1913-1914 wilde men het Duits invoeren als de voertaal voor het voortgezet onderwijs en het Technisch Instituut. Na protesten van zowel docenten als studenten ging dit plan niet door en werd een nationaal Hebreeuws schoolstelsel ingevoerd.

Hebreeuwse neologismen

Een van de problemen die het weer tot leven brengen van het Hebreeuws met zich meebracht, was het feit dat er voor veel zaken - bijvoorbeeld elektriciteit en vliegtuig - (nog) geen woorden bestonden in het Hebreeuws. Ben Yehoeda publiceerde daarom regelmatig lijsten met Hebreeuwse neologismen en schreef een woordenboek van de Hebreeuwse taal. Daarvoor bedacht hij het eerste nieuwe Hebreeuwse woord, מילון, *millon* (m), woordenboek.

Wanneer Ben Yehoeda een nieuw woord bedacht, stuurde hij zijn kinderen naar anderen om het nieuwe woord met hen te gebruiken. Op deze manier begon de taal zich te verspreiden. Een paar voorbeelden. Toen Ben Zion naar een gebreide pop wees en vroeg 'Wat is dat?' bestond er nog geen woord voor pop. Eliëzer bestudeerde Hebreeuwse boeken, Franse en Duitse woordenboeken, en kwam met het woord *bubáh* (v), בּוּבָה of בּוּבָה, dat op het Franse en het Duitse woord lijkt, en op de Hebreeuwse uitdrukking *babat ha'ayin*, oogappel, iets kleins en kostbaars. Voor een ijsje kwam Ben Yehuda met het woord גלידה *glidah* (v), omdat *galid*, in oud Hebreeuws, een synoniem is voor ijs, en het net zo klinkt als het Italiaanse *gelato*. Veel van deze woorden zijn een onderdeel geworden van de taal, maar ongeveer 2.000 andere woorden niet. Zijn woord voor 'tomaat', bijvoorbeeld, was *badoera*, maar Hebreeuwse sprekers kozen het woord *agvania*.

Als gevolg van het volhouden van Eliëzer Ben Yehoeda en de inzet van anderen, groeide het Hebreeuws uiteindelijk tot een levende taal. Het werd snel overgenomen door de nieuwe immigranten die alle overblijfselen van de Europese landen wilden kwijtraken. Agrarische nederzettingen waren vol van toegewijde Hebreeuws sprekers. De pioniers van deze nederzettingen wilden dat hun kinderen opgroeiden en alleen Hebreeuws zouden spreken.

Hij maakte nog mee dat op 29 november 1922 de Britten, die toentertijd het bewind voerden over het in

een Brits mandaatgebied veranderde Palestina, verklaarden dat het Hebreeuws voortaan de officiële taal van de Joden in die regio zou zijn.

Enkele weken later overleed Eliëzer Ben-Yehoeda op 64-jarige leeftijd aan de gevolgen van tuberculose en werd hij begraven op de Olijfberg.

In 1926 werd in Tel Aviv de eerste officiële Hebreeuwse boekenbeurs gehouden. De taal bleef groeien, en vandaag zijn er miljoenen Hebreeuws sprekenden over de hele wereld.

Er is een gezegde dat luidt: 'Voor Ben Yehoeda Hebreeuws sprak, konden Joden Hebreeuws spreken; na Ben Yehoeda, deden ze het!'

Nieuwe woorden

De Academie voor de Hebreeuwse Taal houdt zich bezig met het creëren van nieuwe woorden. Dat garandeert overigens niet dat die woorden ook aanvaard en in gebruik genomen worden door de bevolking. Sommige woorden, zoals het woord voor computer: 'machsjev' (bereken-object), vinden onmiddellijk ingang, maar andere uitgevonden woorden worden aan de kant geschoven voor populaire leenwoorden, zoals 'sach-rachok' (verspreker), dat het moest afleggen tegen 'telefon'.

Invloed op de Nederlandse taal

Op diverse manieren heeft het Hebreeuws invloed uitgeoefend op de Nederlandse woordenschat. Een deel van de woorden is via het Jiddisch gekomen. Een

ander deel is rechtstreeks aan het Hebreeuws ontleend, voornamelijk onder invloed van het Jodendom, en via de Statenvertaling. Verder is een groot deel via talen als het Grieks en Latijn aan het Hebreeuws ontleend.

Voorbeelden van woorden die via het Jiddisch in de Nederlandse taal kwamen:

- bajes, gevangenis; van בית bayit (m) Huis,
- goser, jongeman, van chasar, ontbrekend, 'vrijgezel',
- gabber, van חבר cháver (m) Vriend
- goochem, van chacham, Wijze,
- jajem, van יין yayin (m) Wijn,
- jat, jatten, van יד yád (v), Hand, en het aanwijstokje met een handje, de 'jad',
- mesjogge, van mesjoega, Gek,
- bolleboos, van ba'al-bayit, Huisbaas.

Voorbeelden van woorden uit het klassiek Hebreeuws die in het Nederlands terecht zijn gekomen, rechtstreeks of via een andere taal:

- amen,
- Hallelujah,
- shabbat,
- Satan,
- Talmoed,
- tof, van טוב tov (bn) Goed.

Voorbeelden van woorden die enigszins vervormd via het Grieks of Latijn aan het Hebreeuws zijn ontleend:

- hosanna (oorspr. Hebr. vorm: hoshiana),
- messias (oorsp. Hebr. vorm: masjiach),
- sabbat (oorspr. Hebr. vorm: shabbat).

In christelijke liturgische taal kan men ook hebraïstische uitdrukkingen aantreffen, zoals 'Here der Heren' en 'in de eeuwen der eeuwen'.

Opdracht 1: Ken je nog meer Nederlandse woorden die ontleend zijn aan het Hebreeuws?

Opdracht 2: Vertaal en geef de uitspraak.

Wie is de vriend? .....

Dit goede huis .....

Waar is de pop? .....

Deze wijn is goed .....

Dat ijsje .....

Bronnen: Wikipedia (nl, en, he), dagblad Ha'aretz; nl.wikipedia.org/wiki/Hebreeuws; www.hebreeuws.info [opgeheven]

Zie ook: Reviving Hebrew: The Modern Language of the Ancients, www.youtube.com/watch?v=mcre2Ujlb6c

The Hope: Eliezer Ben-Yehuda www.youtube.com/watch?v=NQvB-djqMag;

The Difference in Biblical and Modern Hebrew, www.youtube.com/watch?v=XMfxljDgz10;

Revival of Hebrew (Eliezer Ben Yehoedah) www.youtube.com/watch?v=pgjq8uqQ79E;

The revival of Hebrew language www.youtube.com/watch?v=usuXSpFzmr4